

PROKLETÍ A USMÍŘENÍ

**NĚKOLIK KAPITOL
Z DĚJIN TRESTNÍHO PRÁVA
NA CHEBSKU**

VILÉM KNOLL

Plzeň 2022

**FAKULTA PRÁVNICKÁ
ZÁPADOČESKÉ UNIVERZITY
V PLZNI**

Prokletí a usmíření

Několik kapitol z dějin trestního práva na Chebsku

doc. JUDr. Vilém Knoll, Ph.D.

Katedra právních dějin Fakulty právnické
Západočeské univerzity v Plzni

Recenzenti:

prof. JUDr. PhDr. Tomáš Gábriš, PhD., LL.M., MA

Katedra dějin práva Právnické fakulty Trnavské univerzity v Trnavě
&

dr. hab. Marian Małecki, prof. UJ

Katedra Powszechniej Historii Państwa i Prawa,
Widziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego
w Krakowie

Vydání publikace bylo schváleno Vědeckou redakcí
Západočeské univerzity v Plzni.

**Karlovarský
kraj**

Vydání knihy bylo podpořeno z rozpočtu Karlovarského kraje.

ISBN 978-80-261-1100-9

© Západočeská univerzita v Plzni, 2022

Obsah

1	Úvod	1
2	Vývoj centrální hrdelní pravomoci na Chebsku	13
2.1	Dosavadní stav poznání historie práva, soudnictví a kriminality v Chebu a na Chebsku	13
2.2	Chebské právo	21
2.3	Vývoj hrdelní pravomoci na Chebsku	33
2.4	Imunity církevních institucí	91
2.4.1	Klášter Waldsassen	92
2.4.2	Řádové instituce sídlící v Chebu	97
2.5	Specifika spojená se zvláštním osobním postavením	101
2.5.1	Leníci, manové a poddaní chebského hradu	101
2.5.2	Personál říšských lesů	106
2.5.3	Právní postavení Židů a chebská židovská obec – krátký exkurs	108
2.6	Územní působnost chebského soudu	124
2.6.1	Hohenzollernské Šestiúřady	132
2.6.2	Aš	141
2.6.3	Území kláštera Waldsassen	145
2.6.3.1	Stiftland	145
2.6.3.2	Frais	150
2.6.3.3	Lubský újezd	153
2.6.4	Probošství Hohenstein	158
2.6.5	Marktredwitz a další chebské enklávy	162
2.7	Jurisdikční záhada na závěr?	169
3	Kniha klateb (Achtbuch) – rozbor obsahu a proces vedoucí k uložení klatby	172
3.1	Institut klatby a její typy	172
3.2	Historické a mytické kořeny klatby	176
3.3	Knihy klateb	209

3.4	Důsledky uvalení klatby	231
3.5	Proces vedoucí k uložení klatby	277
3.5.1	Proces vedoucí k uložení klatby a jeho odraz v chebské Knize klateb	278
3.5.2	Proces vedoucí k uložení klatby podle norimberského městského práva	312
3.5.3	Proces vedoucí k uložení klatby podle norimberského zemského práva	322
3.6	Žalobci, oběti a žalovaní	332
3.7	Delikty stíhané na Chebsku klatbou	403
3.7.1	Přehled zápisů a možnosti jejich statistického vyhodnocení z hlediska typů deliktů	403
3.7.2	Možnosti třídění deliktů	410
3.7.3	Jednotlivé typy deliktů a důvody pro vynesení klatby zmíněné v Knize klateb	416
3.7.3.1	Usmrcení	416
3.7.3.2	Činy proti zdraví	433
3.7.3.3	Porušení míru	437
3.7.3.4	Činy proti majetku a činy související	440
3.7.3.5	Kombinace více činů	451
3.7.3.6	Křivá přísaha	453
3.7.3.7	Urážka na cti	454
3.7.3.8	Nestání u soudu	455
3.7.4	Statistický rozbor deliktů zachycených Knihou klateb	458
3.8	Místa a okolnosti spáchaných činů a předmět útoku	464
3.8.1	Místo činu	465
3.8.1.1	Místo činu – část první	465
3.8.1.2	Říšské a další silnice – krátký exkurs se zaměřením na Chebsko	468
3.8.1.3	Místo činu – část druhá	487
3.8.2	Okolnosti činu	516
3.8.3	Čas činu	522
3.8.4	Předmět činu	525
3.8.5	Podíl pachatelů	539
3.9	Sejmutí klatby a usmíření	539
3.9.1	Očištění přísahou	541
3.9.2	Smír a postavení úřadů	541
3.9.3	Smírčí smlouva	549

3.9.4	Odškodnění	551
3.9.5	Náboženské úkony	556
3.9.6	Poutě, poutníci a Chebsko – krátký exkurs	564
3.9.7	Smírčí kříže	571
3.9.8	Smluvní zajištění usmíření	582
3.9.9	Sejmutí klatby milostí	584
3.9.10	Sejmutí klatby a Kniha klateb	585
3.9.11	Rituály spojené se sejmutím klatby	589
4	Úprava klatby v náboženském právu – dva stručné exkursy	590
4.1	Klatba ve světle kanonického práva	590
4.2	Klatba ve světle židovského práva	606
5	Kniha zločinů (Das Buch der Gebrechen). Rozbor obsahu knihy	620
5.1	Obsah knihy	621
5.1.1	Zápisy o činech spojených s městem	622
5.1.1.1	Násilí, očistění přísahou, poprava a útěk	622
5.1.1.2	Jen trocha účetnictví, nebo ne?	627
5.1.1.3	Násilí, zbraně a omezení jejich nošení ve městě	637
5.1.1.4	Vypovězení z města, zákaz pobytu a nařízení místa pobytu	652
5.1.2	Zápisy celozemského charakteru	678
5.1.2.1	Zemští škůdci či nepřátelé města?	678
5.1.2.2	Vyznání zločinců, tortura a bojové družiny	685
5.1.2.3	Zášť čili Fehde, reversy neboli Urfehden a jejich právní limity	697
5.1.3	Úvahy nad vznikem zápisů a charakterem knihy	739
5.2	Pachatelé, bojové družiny a jejich pomocníci	741
5.2.1	Pachatelé – šlechtici a ti ostatní	741
5.2.2	Velitelé a jejich muži – úvahy o velikostech a složení bojových družin	745

5.2.3	Vybavení bojových družin a v regionu dochované militárie	751
5.2.4	Sídla, úkryty a pomocníci	757
5.3	Místa a okolnosti spáchaných činů a předmět činu ..	766
5.3.1	Místo činu	767
5.3.2	Čas činu	771
5.3.3	Předmět činu	771
6	Krátké srovnání Knihy zločinů a Knihy klateb	776
7	Shrnutí	787
8	Zusammenfassung	797
9	Summary	809
10	Přehled zkratk	820
10.1	Zkratky institucí, knihoven, archivů a archivních fondů	820
10.2	Zkratky edic pramenů a regestových sbírek	820
10.3	Zkratky časopisů, sborníků a encyklopedií	821
11	Přehled pramenů a literatury	823
11.1	Archivy a archivní fondy	823
11.2	Edice pramenů a regestové sbírky	825
11.3	Mapové podklady	844
11.4	Rukopisy	845
11.5	Staré tisky (vydané do roku 1800)	848
11.6	Nepublikované kvalifikační práce	850
11.7	Literatura	856
O	autorovi	995

7 Shrnutí: Prokletí a usmíření. Několik kapitol z dějin trestního práva na Chebsku

Předkládaná práce je výsledkem dlouholetého autorova výzkumu zaměřeného na region Chebska (*Egerland*) a navazuje na starší autorovy práce týkající se středověkého trestního práva, zvláště hrdelního, a problematiky zajištění bezpečnosti, které využívá, přičemž je v mnoha ohledech dále rozvíjí, precizuje a zásadně doplňuje.

Práce se věnuje poznání trestního práva a kriminality ve středověku v prostoru města Chebu (*Eger*) a Chebska, a to v míře, v jaké to umožňují dochované prameny. Vzhledem k jejich torzovitosti se nesnaží o komplexní pohled, ale jak naznačuje její podtitul, představuje jen několik vybraných kapitol z širokého tématu.

Stejně, jak to nedávno ve své monografii učinil Jindřich Psutka, je i zde nutno konstatovat, že rozsah problematiky představené v této publikaci brání provedení komplexního a uceleného shrnutí, přičemž dílčí závěry byly činěny průběžně v celé knize. Na tomto místě se tak sluší alespoň učinit stručný přehled v ní zpracovaných tématech.³⁶¹⁷

Úvodní část je věnována problematice vývoje hrdelní jurisdikce se zaměřením zejména na chebský městský soud a vývoj jeho pravomocí v interakci s vývojem postavení zemského soudu a zemského hejtmána. Po shrnutí dosavadního stavu právněhistorického výzkumu týkajícího se Chebu a Chebska, zvláště pak zdejšího soudnictví a kriminality, je stručně představeno chebské městské právo, problematika jeho právní oblasti a její začlenění do širšího okruhu práva norimberského. Bližší pozornost je pak věnována vývoji hrdelní pravomoci na Chebsku a jejímu postupnému ovládnutí městem Cheb a jeho soudem v kontextu složitého vytváření chebského regionu a proměn mocenského uspořádání prostoru ve vazbě

---

³⁶¹⁷ J. Psutka, *Péče o jmění nezletilého dítěte*. Praha 2021, s. 549.

na statut Chebska jako říšské zástavy v rukou českých panovníků. Zmíněny jsou v této souvislosti také imunity jednotlivých církevních institucí působících v Chebu a v Chebsku a jejich poddaných, zejména pak cisterciáckého kláštera ve Waldsassenu. Pozornost je rovněž věnována i specifickému postavení některých skupin obyvatelstva, mezi které patřili leníci, manové a poddaní chebského hradu a personál říšských lesů. V rámci exkursu zaměřeného na obyvatele chebské židovské obce je blíže pojednáno i o postavení židovského obyvatelstva v rámci Svaté říše římské, a to vzhledem k tomu, že obecná právní úprava se vztahovala i na Cheb. Představena je také problematika územní působnosti chebského soudu a její vývoj ve vazbě na zmenšování území Chebska. Zmíněny jsou zejména Šestiúřady (*Sechsamterland*) držené Hohenzollerny, Aš a Ašsko, majetkové územní celky kláštera Waldsassen (*Stiftland*, Lubský újezd (*Schönbacher Ländchen*) i spolu s městem Chebem spravovaný Frais), dále probošství Hohenstein a drobnější územní enklávy patřící v Chebu sídlícím církevním institucím či samotnému městu Cheb, včetně jeho poddanského městečka Marktredwitz.

Jádrem práce je právněhistorický rozbor obsahu dvou dochovaných městských knih úzce spojených s výkonem trestního práva ve středověku, ve kterém byla použita i řada dalších dochovaných pramenů a související literatury. Využit byl zejména Archiv města Cheb, který je uložen jako fond 1 ve Státním okresním archivu Cheb.

První z těchto knih je Kniha klateb (*Achtbuch*) dochovaná ve dvou neúplných svazcích obsahujících většinou stručné zápisy o vynesení klatby (*Acht*) z let cca 1310 až 1668. Starší svazek dnes obsahuje 42 folií se zápisy do roku 1390, mladší 44 z původních 58 folií se zápisy z let 1391 až 1668 a s přílohou z roku 1670.³⁶¹⁸ Nemalá část zejména starších zápisů je silně poškozena, což ztěžuje, a někdy dokonce znemožňuje jejich přečtení. Díky pečlivé práci s originálem knihy se však podařilo přečíst více zápisů či jejich částí, než zachycuje starší edice knihy vydané Karlem Sieglem. Pro účely zpracovaných statistik a na nich založených závěrů přitom měly význam i případy, kdy se podařilo přečíst jen zlomky zápisů, či případy, kdy se vzhledem ke stavu zápisu sice jeho části nepodařilo přečíst, ale bylo možno určit například počet pachatelů nebo čin,

³⁶¹⁸ Státní okresní archiv Cheb, fond 1, Archiv města Cheb, knihy č. inv. 977, *Achtbuch* I a č. inv. 978, *Achtbuch* II.

v souvislosti se kterým na ně byla uvalena klatba, nebo situace, kdy se podařilo přečíst alespoň místo, odkud pachatelé pocházeli či kde bydleli.

Na úvod této knize věnované kapitoly je obecně představen institut klatby, typy klateb užívané zejména ve středověké Svaté říši římské. Shrnuty jsou však i historické, náboženské a mytické kořeny tohoto institutu, který provázel lidstvo v různých podobách prakticky již od jeho počátků, včetně úvah o souvislostech s vampirickými pověrami. Je nastíněn i význam a užívání knih klateb. Další část je věnována právním i faktickým důsledkům, které mělo uvalení klatby pro jí postiženého jedince, a to jak obecně, tak i konkrétně dle dochovaných dokladů z Chebska a jeho širšího okolí. Akcentována je problematika právní smrti, včetně společenského a majetkového dopadu klatby na pachatele i jeho okolí, zejména pak na jeho rodinu. Následuje nastínění procesu, který k uložení klatby vedl. Vzhledem k omezené výpovědní hodnotě archivního materiálu dochovaného v Chebu je zde, ostatně jako i na jiných místech práce, v hojné míře využita analogie s norimberským právem, do jehož okruhu chebské právo patřilo. Vedle pokusu o rekonstrukci procesu užívaného v Chebu je proto následně představena procesní úprava podle norimberského práva městského i zemského.

Dále se práce věnuje na základě rozboru dochovaných pramenů otázce, kdo v souvislosti s vynesením klatby v Chebu vystupoval jako žalobce, jaký byl jeho vztah k obětem a kdo byl žalován, a tedy vynesenou klatbou postižen. V této souvislosti jsou řešeny jak otázky příbuzenských vztahů či postavení žen nebo Židů či poručníků, tak i některé širší vztahy – například mezi zaměstnavateli a zaměstnanci, mezi pány a služebníky nebo mezi vrchnostmi a poddanými. Na základě řady případů, u nichž se podařilo zjistit vzájemný vztah žalobců a obětí, lze konstatovat, že jen v cca 12 % z 564 použitých případů byl žalobcem sám poškozený. V 77 % byli žalobci příbuzní obětí, přičemž nejčastěji – zhruba ve třetině případů – to byli jejich bratři. Ostatní příbuzní – otcové, švagři a další – vystupovali jako žalobci ve výrazně menším počtu případů. Většina žalobců byli muži, ale řada zápisů dokládá i aktivní legitimaci žen, které někdy vystupují samostatně, jindy vedle mužských příbuzných. Ve 4 % případů byla žaloba podána zaměstnavatelem či pánem usmrcené oběti, ve stejném poměru pak jako žalobci vystupují úřední osoby, obvykle však také pro usmrcení svých služebníků či zaměstnanců. Najdeme

mezi nimi zejména zemského hejtmana, rychtáře a zástupce městské obce v čele s purkmistrem. Obvykle se přitom jednalo o uvalení klatby na pachatele více závažných deliktů. Pokud jde o osoby v klatbě, ve většině případů to byli muži, jen 1 % představují ženy. Ty jsou přitom v roli pachatelek i žalobkyň zachyceny jen staršími zápisy (do konce 15. století). Ve dvou případech je najdeme také jako pachatelky usmrcení. Mezi žalobci je ve 14. století také několik Židů, většinou v souvislosti s úvěrovými obchody. Přestože žalobci měli v řízení vystupovat osobně, vystupují v několika případech vedle či místo aktivně legitimované osoby její příbuzní či poručníci. Žalovaní pak byli většinou přímí pachatelé daných činů. Vedle nich však v některých případech najdeme jejich spolupachatele či pomocníky. Na základě rozboru a geografického vyhodnocení zjištěného místa původu či obvyklého pobytu osob, na které byla klatba uvalena, bylo zjištěno, že v absolutní většině případů pocházely z prostoru pod kontrolou městských orgánů, tedy z oblasti, kterou zachycují knihy zemské daně vybírané městem Chebem.

Podrobně je pak v návaznosti na dříve dosažené výsledky řešena otázka, jaké delikty byly chebským soudem stíhány klatbou, respektive v souvislosti s jakými delikty zde byla klatba nad předvolanými pachateli, kteří se nedostavili k soudu, vynášena. Po úvodní části věnované možnostem třídění středověkých a raně novověkých deliktů následuje obecnější představení jejich dobové právní úpravy. Pozornost je věnována těm, které jsou v Knize klateb zmiňovány, konkrétně usmrcení, činům proti zdraví, porušení míru, činům proti majetku a činům souvisejícím, křivé přísaze, kombinaci více různých deliktů a v neposlední řadě pak problému nedostavení se k soudu. Následně je provedeno i aktualizované statistické vyhodnocení, které potvrdilo předpoklad, že ve většině případů (ne-li ve všech případech) byla klatba vynášena nikoliv pro čin samotný, ale spíše pro nedostavení se k soudnímu jednání, a to většinou ve věci nějakého usmrcení. Vynesení klatby v souvislosti s tímto činem se týká 434 zápisů o klatbách, což představuje bezmála 85 % ze všech knihou zachycených klateb. Vzhledem k terminologickým nejasnostem a vzhledem ke komplikovanému vývoji rozlišování mezi zabitím a vraždou je přitom převážně pracováno s obecnějším termínem usmrcení. Jen cca 6 % zápisů se týká klateb vynesených nad pachateli krádeží a cca 2,5 % nad pachateli loupeží. Také cca 2,5 % zápisů je o klatbách vynesených nad nesolventními dlužníky.

Jen v necelých 2 % zápisů byla klatba vynesena výslovně pro nestání žalovaného před soudem, aniž by byl uveden důvod, pro který byl k soudu předvolán. Ostatní důvody, respektive trestné činy, se vyskytují v jednotkách zápisů. Je to ublížení na zdraví, urážka na cti, žhářství a zábor statků. Celkem 7 zápisů pak zahrnuje kombinaci více činů, většinou závažných. Pokud jde o samotné osoby, na které byla uvalena klatba, docházíme k podobným výsledkům. Z 694 určitelných osob byla v souvislosti s usmrcením uvalena klatba na přibližně 76 % z nich. V souvislosti s loupežemi byla klatba uvalena na cca 6 % osob, pro krádeže na cca 5 %, pro dluhy na 4 % a pro nestání před soudem na necelá 4 % osob. Ostatní případy dosahují nižších počtů. Rozdíly – v souhrnu však minimální – jsou dány tím, že některými zápisy byla klatba uvalena současně na několik pachatelů téhož činu. Při zohlednění času pak je patrná postupně nastupující dominance využívání klatby k postihování pachatelů různých typů usmrcení, kteří se nedostavili k soudnímu jednání, ke kterému byli řádně předvoláni. Větší pestrost činů, na jejichž pachatele byla klatba uvalena, končí v 80. a 90. letech 14. století. Od roku 1428 pak byla klatba vynášena výhradně nad pachateli usmrcení, kteří se v daném termínu nedostavili k soudnímu jednání. Ale i v předchozím období jednoznačně převažují klatby vynesené nad těmi, kteří se dopustili usmrcení. Obecně lze také konstatovat, že klatba v podobě, v jaké ji zachycují chebské prameny, neměla povahu trestu, ale donucovacího institutu, jehož cílem bylo donutit žalovaného pachatele, aby se dostavil k soudu a buď se očistil, nebo nahradil škodu, kterou svým činem způsobil, a usmířil se s žalobcem, úřady a potažmo i celou společností.

Další rozsáhlá část práce se zaměřuje na otázku okolností spáchaných trestných činů a předmětů trestných činů zachycených v Knize klateb. Přes jen omezenou vypovídací možnost pramene je postupně zpracována problematika místa činu. To je ve starších zápisech zmiňováno jen výjimečně, obvykle v souvislosti s loupežemi. V některých případech tím místem byla blíže neurčená říšská silnice (*des reiches Strasse*). Problematicke právního statutu těchto cest a zajištění bezpečnosti na nich je pak věnován krátký exkurs. Jeho součástí je i bližší pojednání o průběhu hlavních dálkových cest přes Chebsko a o jejich zajištění. Na přelomu 14. a 15. století se následně začíná v zápisech uvádět, zda k činu došlo ve městě Cheb, respektive v prostoru, ze kterého byla vybírána městská daň

(*in der losung*), nebo mimo něj (*aussehalb der lusunge*). Tento daňový okrsek byl shodný s obvodem městského práva a byl v zásadě vymezen lehkým opevněním předměstí. V letech 1381 až 1468 byly činy, u kterých lze místo identifikovat, přibližně v třetině případů spáchány v tomto prostoru. Více než polovina zápisů však místo činu nijak nespecifikuje. Je to dáno tím, že Kniha klateb nebyla zřízena pro evidenci deliktů a jejich pachatelů, ale pro evidenci klateb jako takových a bližší informace o činu, který byl vlastně na počátku celé kauzy, nebyly důležité. Informace o místě činu se stala pravidelnou součástí zápisu až po roce 1474. V té době lokalizuje spáchaný trestný čin do města Chebu či na jeho předměstí více než 20 % zápisů. V ostatních případech k němu došlo na venkově. V řadě případů došlo k usmrcení v domě oběti, častým místem byly také krčmy či hostince. Nezřídka však je místo činu určeno jen názvem vsi, bez bližšího určení, či dokonce je zmíněn jen prostor mezi vesnicemi. Při srovnání s dalšími prameny, zejména pak knihami evidujícími výběr zemské daně, lze konstatovat, že pokud jde o místní příslušnost (pokud o ní lze v této době hovořit), odpovídala soudní jurisdikce jen s ojedinělými výjimkami jurisdikci správní, respektive oblasti, která byla pod reálnou kontrolou chebské městské rady. Pozornost je věnována také ve zpracovaných pramenech jen zřídka zmíněným bližším okolnostem činu a bližšímu určení času, kdy k činu došlo. Bližší popis průběhu činu přináší až několik nejmladších zápisů, podle kterých bylo nejčastějším způsobem usmrcení probodnutí či zastřelení. Čas činu v zápisech uváděn není. Výjimkou je jen několik zápisů z 2. poloviny 14. století, ve kterých je uvedeno, že k činu došlo v noci. Důvodem byla patrně skutečnost, že se jednalo o přítěžující okolnost. Podrobně je představen předmět činu, který však zachycují pouze některé starší zápisy. Text se zaměřuje na určení některých v nich zmíněných předmětů, a zejména pak na rozbor v knize uváděných měn a mincí. V zápisech z doby před rokem 1356 jsou uváděny částky, pro které byla na insolventního dlužníka uvalena klatba. V zápisech pocházejících z doby před rokem 1428 pak najdeme vyčíslené škody způsobené krádeží či loupeží.

Poslední část této kapitoly je věnována otázce sejmutí klatby a usmíření mezi žalujícím poškozeným a žalovaným, tedy klatbou postiženým pachatelem. Za využití jak obecných poznatků, tak na základě materiálů zejména chebského původu je představena problematika očištění přísahou, smíru, smířčí smlouvy, odškodnění,

smluvního zajištění usmíření a sejmutí klatby cestou milosti. Například vrah v případě, že chtěl dosáhnout sejmutí klatby a nedokázal se očistit, byl povinen usmířit se nejen s žalobcem, ale také se soudem, který se smírem musel vyslovit souhlas. Před soudem přitom musel složit přísahu míru (*Urfehde*). Pozornost je věnována také náboženským souvislostem, které se s usmířením pojily, tedy různým úkonům směřujícím ke zlepšení postavení duše oběti na onom světě. Krátký exkurs je věnován souvisejícím náboženským poutím zejména na Chebsku a v širším regionu. Vedle nich je zmíněna také specifická problematika smírčích křížů. Jsou přitom revidovány některé dosavadní představy o souvislosti některých křížů s konkrétními zápisy v knize. Popsán je i způsob, kterým se sejmutí klatby projevilo přímo v Knize klateb. Bylo evidováno mřežováním či jinou úpravou zápisů nebo jejich částí s častým důrazem na znečistnění jmen těch, z nichž byla klatba sejmuta.

Problematicku světské klatby pak doplňují dva stručné exkursy zaměřené na specifickou problematiku právních úprav klateb v náboženském právu, s jejichž vývojem, podobou a symbolikou je podoba světské klatby v mnohém provázána. První exkurs pojednává o vývoji právní úpravy dvou typů církevní klatby dle kanonického práva (exkomunikace a anathema) a s nimi souvisejícího institutu interdiktu, přičemž jsou zmíněny také příklady jejich užití na Chebsku. Druhý exkurs je vzhledem ke starozákonním kořenům institutu i vzhledem k významné židovské komunitě žijící v pojednávaném období v Chebu věnován vývoji jednotlivých typů klateb podle židovského práva.

Druhou z knih, které se ocitly ve středu zájmu této publikace, je Kniha zločinů (*Das Buch der Gebrechen*) založená městskou radou v roce 1379 a obsahující na 20 dochovaných z původně 21 folií řadu zápisů až do roku 1404.³⁶¹⁹ Vedle dalších zápisů trestněprávního charakteru obsahuje zejména výpovědi zadržených zločinců učiněné na mučidlech a obsáhlý přehled reversů (*Urfehde*) vystavených zemskými škůdci a za ně poskytnutých záruk. Nejrozsáhlejší část je zaměřena na rozbor obsahu knihy, v rámci kterého jsou informace zachycené v jejích zápisech konfrontovány se soudobou právní úpravou té které problematiky a nezářídka i zasazeny do širšího

³⁶¹⁹ Státní okresní archiv Cheb, fond 1, Archiv města Cheb, kniha č. inv. 980, *Das Buch der Gebrechen*.

historického rámce. V souladu s uspořádáním zápisů v samotné knize je věnována pozornost nejprve zápisům o činech blíže spojených s městem Cheb, poté zápisům o činech celozemského či širšího dosahu a na závěr také úvahám nad vznikem zápisů a samotným charakterem knihy.

Mimo jiné je pojednáno o otázce vypovídání osob z města, o zákazech pobytu, nařízení pobytu a o typech deliktů, za které byly tyto tresty ukládány. Pojednáno je i o nejstarší popravě doložené v Chebu, o chebských popravištích a o vězeních. V souvislosti s násilnými činy je představena problematika zákazů nošení zbraní ve městě, které se týkaly zejména bodných a spíše kratších pobočných zbraní, a jejich porušování. Pozornost je věnována také zemským škůdcům, nepřátelům města a zejména pak otázce odpovědnictví (*Fehde*). Řešena je problematika jeho zahájení, průběhu i ukončování smírnou cestou či ve formě reversů (*Urfehde*) z pohledu právní úpravy i praxe. Využit je také rozbor řady v Chebu dochovaných listů, kterými byla odpověď vyhlášována (*Fehdebriefe*, *Absagebriefe*), a dalších k nim se vážících dokumentů. Dochází se přitom mimo jiné k závěru, že se město úspěšně snažilo využít svých postupně získaných trestněprávních pravomocí a formálněprávních limitů odpovědnictví ke kriminalizaci svých odpůrců. Bez zajímavosti přitom není, že mezi nimi nacházíme spíše osoby z širšího regionu než ze samotného Chebska. Upozorněno je i na v mnohém související problematiku počátků tortury, její právní zakotvení a uplatnění v praxi. K jejímu prvnímu doloženému použití v Chebu přitom došlo v roce 1382 vůči regionálně významnému šlechtici Friedrichovi z Neubergu, jehož výpověď dochovaná v knize je důležitým pramenem k podobě odpovědnictví. Další část je zaměřena na pachatele činů zachycených v knize, přičemž je akcentována problematika bojových družin, které jsou ve velké míře zmapovány právě těmito zápisy. Na základě pramenných zmínek, obecných znalostí a rovněž i v širším regionu dochovaných, respektive nalezených soudobých militárií jsou představeny také výstroj a výzbroj, kterými tyto družiny disponovaly. Pozornost je věnována také sídlům a úkrytům bojových družin a těm, kteří jim různým způsobem pomáhali. Další zpracovanou otázkou, vzhledem k obsahu zápisů spíše stručnou, jsou okolnosti a předměty činů, které byly v knize zachyceny, přičemž je postupně představena problematika místa, času a předmětu činu. Zápisy v knize se přitom spíše soustředily na zaznamenání zájmových

městu škodlivých osob, bližší popis jimi prováděných akcí poskytují spíše výjimečně. Vzhledem k charakteru činů se ohledně jejich lokalizace dozvídáme jen stručné informace o konkrétní vsi či jen obecně o říšské silnici, nebo dokonce pouze o tom, že se pachatelé své činnosti dopouštějí v zemi, tedy na Chebsku. I předmět činu je v knize uveden jen zřídka. Přesto se zdá, že pachatelé měli zájem zejména o koně a o dobytek. Nepohrdli však ani věcmi, které našli u svých obětí. Častá absence přesné lokalizace a určení předmětu činů i vyčíslení způsobené škody je v porovnání s jinými obdobnými knihami překvapující a ukazuje na to, že cílem většiny zápisů byla spíše zmíněná evidence městu nepřátelských osob.

Práci uzavírá stručná kapitola, která je zaměřena na obsahové srovnání časově souvisejících údajů z Knihy klateb a z Knihy zločinů. Do jisté míry představuje závěrečné shrnutí dosažených poznatků. Do obou knih bylo zapisováno v souvislosti s postihováním kriminální činnosti, ale charakter zápisů je odlišný. Zápis do Knihy klateb byl vyvrcholením civilního neboli akuzačního trestního řízení. Byl obvykle prováděn na základě úspěšné soukromé žaloby, kdy byla klatba vynesena nad řádně předvolaným žalovaným pachatelem trestného činu, který se nedostavil k soudnímu jednání. Většina zápisů do Knihy zločinů byla oproti tomu zapisována v určité fázi trestního řízení inkvizičního, vedeného městskými orgány proti pachatelům trestných činů z úřední povinnosti. Přes předpoklad možných shod v rovině personální i skutkové se podařilo najít pouze několik pachatelů zachycených v obou knihách, přičemž pouze pravděpodobná shoda činu byla identifikována jen v jednom případě. Pokud jde o zachycené trestné činy, v Knize klateb v předmětném období dominuje usmrcení, kdežto v Knize zločinů je zachycena různá – převážně však majetková – kriminalita.

Přes rozdíly v zápisech, či právě díky nim, nám obě v práci rozebírané knihy spolu s dalšími prameny umožňují alespoň částečně poznat, jak vývoj kriminality v daném období na Chebsku, tak i vývoj procesního řízení a jurisdikčních pravomocí chebských orgánů. Je přitom jasně patrná postupná dominance města Cheb a jeho správních orgánů na úkor starších zemských struktur vybudovaných původně chebskými ministeriály a postupně modifikovaných v průběhu české zástavy. Těžiště práce přitom – přes určité přesahy – leží zejména v období středověku, konkrétně ve 14. až 16. století. Soustředí se hlavně na problematiku jednoho z trestněprávních

institutů – klatby – a na restorativní prvky dobové trestní justice v podobě různých variant smíření. I zpracování dalších pojednáváných institutů – odpovědi, vypovězení či zákaz pobytu – se zaměřuje na otázku řešení dobových konfliktů. Tato problematika se tak stala jakýmsi leitmotivem celé práce.

8 Zusammenfassung: Geächtete und Ausgesöhnte. Einige Kapitel aus der Geschichte des Strafrechts im Egerland

Die vorliegende Arbeit ist das Ergebnis langjähriger, auf das Egerland (Chebsko) fokussierter Forschungen des Verfassers und knüpft an dessen frühere Arbeiten zum mittelalterlichen Strafrecht, insbesondere zur Blutgerichtsbarkeit, und zur Problematik der Herstellung der Sicherheit, die von ihm verwendet und in vielerlei Hinsicht weiterentwickelt, präzisiert und wesentlich ergänzt werden.

Die Arbeit befasst sich, soweit die erhaltenen Quellen es zulassen, mit den Erkenntnissen zum Strafrecht und zur Kriminalität im Mittelalter in der Stadt Eger (Cheb) und im Egerland. Aufgrund ihrer Dürftigkeit kann kein komplexer Überblick angestrebt werden, vielmehr werden, wie der Untertitel vermuten lässt, nur einige ausgewählte Kapitel aus der Breite des Themas vorgestellt.

Wie schon Jindřich Psutka kürzlich in seiner Monographie erkennen musste, ist auch hier festzustellen, dass der Umfang der in dieser Publikation behandelten Problematik keine komplexe und umfassende Zusammenfassung ermöglicht. An dieser Stelle ist zumindest ein kurzer Überblick der darin behandelten Themen angebracht.³⁶²⁰

Der einleitende Teil ist der Entwicklung der Halsgerichtsbarkeit gewidmet, wobei insbesondere das Egerer Stadtgericht und die Entwicklung seiner Befugnisse im wechselseitigen aufeinander Einwirken der Entwicklung der Systemstellung des Landgerichts und dem Amt des Landeshauptmanns behandelt werden. Nach der Zusammenfassung der bisherigen rechtsgeschichtlichen Forschung

---

³⁶²⁰ J. Psutka, *Péče o jmění nezletilého dítěte*. Praha 2021, S. 459.

zu Eger und zum Egerland, insbesondere zur dortigen Gerichtsbarkeit und Kriminalität, wird kurz auf das Egerer Stadtrecht, die Problematik seines Rechtskreises und ihre Einbindung in den breiteren Nürnberger Rechtskreis eingegangen. Näher bearbeitet wird die Entwicklung der Halsgerichtsbarkeit im Egerland und ihre allmähliche Beherrschung durch die Stadt Eger und ihr Gericht im Kontext des komplizierten Aufbaus des Egerlandes und des Strukturwandels der Macht in der Region im Zusammenhang mit dem Status nach der Verpfändung des Egerlandes als Reichspfand in den Händen der böhmischen Herrscher. Erwähnung finden in diesem Zusammenhang auch die Immunitäten diverser in Eger und im Egerland tätigen kirchlichen Institutionen und ihrer Untertanen, insbesondere des Zisterzienserklosters in Waldsassen. Thematisiert wird auch die besondere Stellung bestimmter Bevölkerungsgruppen, darunter Lehnsmänner, Mannlehen und der Untertanen der Egerer Burg sowie des Personals der Reichswälder. Im Rahmen der auf die Bevölkerung der Egerer Judengemeinde fokussierten Exkursion wird auch auf ihre Stellung im Heiligen Römischen Reich näher eingegangen, da Eger zugleich der allgemeinen Rechtsordnung unterlag. Vorgestellt wird auch die Problematik der territorialen Zuständigkeit des Egerer Gerichts und deren Entwicklung im Zusammenhang mit der Schrumpfung des Egerlandes. Erwähnung finden insbesondere das Sechssämerland der Hohenzollern, Asch und Ascher Ländchen, die großen Gebiete im Besitz des Klosters Waldsassen (Stiftland, Schönbacher Ländchen und die gemeinsam mit der Stadt Eger verwaltete Frais), die Propstei Hohenstein und die kleineren Territorialenklaven der in Eger ansässigen kirchlichen Institutionen oder der Stadt Eger selbst einschließlich ihrer Untertanenstadt Marktredwitz.

Den Kern der Arbeit bildet eine rechtshistorische Analyse des Inhalts zweier erhaltener Stadtbücher, die in engem Zusammenhang mit der mittelalterlichen Strafrechtswollstreckung stehen, herangezogen wurde zudem eine Reihe weiterer noch erhaltener Quellen und zusammenhängender Literatur. Genutzt wurde hierbei vor allem das als Bestandsfonds 1 im Staatlichen Kreisarchiv Cheb deponierte Archiv der Stadt Eger (Archiv města Cheb).

Das erste dieser Bücher ist das in zwei unvollständigen Bänden erhaltene Achtbuch, welches überwiegend aus kurzen Einträgen zu Ächtungen von 1310 bis 1668 besteht. Der ältere Band enthält

heute 42 Folien mit Einträgen bis 1390, der jüngere enthält 44 der ursprünglich 58 Folien mit Einträgen von 1391 bis 1668 und einem Anhang von 1670.³⁶²¹ Ein beträchtlicher Teil insbesondere älterer Einträge ist stark beschädigt, wodurch ihre Lesbarkeit erschwert wird, und zum Teil sogar unlesbar ist. Dank der sorgfältigen Arbeit mit dem Original konnten letztendlich mehr Einträge und deren Teile als in der älteren Edition des Buches von Karl Siegl entziffert werden. Für statistische Zwecke und die darauf basierenden Schlussfolgerungen waren auch die Fälle von Bedeutung, in denen nur Fragmente der Einträge entziffert werden konnten, sowie Fälle, in denen aufgrund des Zustands des Eintrages Teile davon nicht entziffert werden konnten, aber dennoch z. B. die Anzahl der Täter oder die Tat, auf die sich die Verhängung der Acht bezog, oder Situationen, in denen zumindest der Herkunftsort oder der Wohnort der Täter ermittelt werden konnten, entziffert wurden.

Das diesem Buch gewidmete Kapitel beginnt mit einer allgemeinen Einführung in das Institut der Acht, den verschiedenen insbesondere im mittelalterlichen Heiligen Römischen Reich angewandten Arten der Acht. Zusammenfassend behandelt werden aber auch die historischen, religiösen und mythischen Wurzeln dieses die Menschheit in verschiedenen Formen praktisch seit ihren Anfängen begleitenden Instituts geleitet von den Überlegungen zu den Zusammenhängen mit vampirischem Aberglauben. In groben Zügen wurde die Bedeutung und Verwendung der Achtbücher ebenfalls erläutert. Ein weiterer Teil ist, sowohl allgemein als auch konkret anhand der überlieferten Dokumente aus dem Egerland und seiner weiteren Umgebung, der Verhängung der Acht auf den Geächteten gewidmet. Akzentuiert wurde die Problematik des rechtlichen Todes einschließlich der sozialen und vermögensrechtlichen Auswirkungen der Verhängung der Acht auf den Täter und sein Umfeld, insbesondere auf seine Familie. Im Anschluss wird in groben Zügen das zur Verhängung der Acht führende Verfahren angedeutet. Aufgrund der begrenzten Aussagekraft des in Eger erhaltenen Archivmaterials wird hier, wie auch an anderen Stellen der Arbeit, häufig von der Analogie zum Nürnberger Recht, dem das Egerer Recht angehörte, Gebrauch gemacht. Neben dem Versuch,

---

³⁶²¹ Staatliches Kreisarchiv Cheb, Bestand 1, Archiv der Stadt Eger, Buch Nr. 977, Achtbuch I und Buch Nr. 978, Achtbuch II.

das Egerer Verfahren zu rekonstruieren, wird deshalb im Anschluss auf die Verfahrensvorschriften des Nürnberger Stadt- und Landrechts eingegangen.

Die Arbeit befasst sich weiter anhand der Analyse der dazu überlieferten Quellen mit der Frage, wer im Zusammenhang mit der Verhängung der Acht in Eger als Kläger auftrat, welches Verhältnis er zu den Opfern hatte und wer angeklagt wurde, d.h. über wen die Acht verhängt wurde. In diesem Zusammenhang werden sowohl Verwandtschaftsfragen und Fragen der Stellung der Frauen und Juden oder des Vormunds als auch einige weitere Verhältnisse – zum Beispiel zwischen Arbeitgebern und Arbeitnehmern, zwischen Herren und Dienern oder zwischen den Grundherren und den Untertanen behandelt. Anhand einer Reihe von Fällen, in denen das Verhältnis zwischen Kläger und Opfer ermittelt werden konnte, ist festzustellen, dass es sich in nur etwa 12% der 564 behandelten Fälle bei dem Kläger zugleich um das Opfer handelte. In 77% der Fälle traten als Kläger Verwandte des Opfers, überwiegend in etwa einem Drittel der Fälle – deren Brüder auf. Andere Verwandte – Väter, Schwäger etc. – traten in deutlich weniger Fällen als Kläger auf. Die meisten Kläger waren Männer, aber in einer Reihe von Einträgen wurde auch die aktive Legitimation von Frauen, die mal allein, mal neben den männlichen Verwandten auftreten, dokumentiert. In 4% der Fälle wurde die Klage vom Arbeitgeber oder Herrn des getöteten Opfers erhoben, und im gleichen Verhältnis traten Beamte als Kläger, allerdings in der Regel ebenfalls wegen der Tötung ihrer Bediensteten oder Angestellten, auf. Unter ihnen finden sich der Landeshauptmann, der Richter und der Vertreter der Gemeinde mit dem Bürgermeister an der Spitze. In diesen Fällen sollte die Acht über Täter, die mehrere schwere Delikte begangen haben, verhängt werden. Die Acht wurde überwiegend über Männer verhängt, in nur 1% der Fälle über Frauen. Frauen werden als Täterinnen und Klägerinnen nur in älteren Einträgen (bis zum Ende des 15. Jahrhunderts) erwähnt. In zwei Fällen werden sie auch als Täterinnen von Tötungsdelikten genannt. Im 14. Jahrhundert finden sich unter den Klägern auch einige Juden, überwiegend im Zusammenhang mit Kreditgeschäften. Obwohl die Kläger im Verfahren persönlich auftreten sollten, traten in einigen Fällen anstelle oder zusammen mit der aktiv legitimierten Person ihre Verwandten oder Vormünder auf. Bei den Beklagten handelte es sich in den meisten Fällen um

unmittelbare Täter dieser Delikte. In einigen Fällen finden sich jedoch auch ihre Komplizen oder Gehilfen unter den Beklagten. Anhand der Analyse und der geografischen Auswertung des Herkunftsortes oder des gewöhnlichen Wohnsitzes der Personen, über die die Strafe der Acht verhängt wurde, konnte ermittelt werden, dass diese Personen in der absoluten Mehrheit der Fälle aus den von den städtischen Behörden kontrollierten Gebieten, d.h. aus den von der Stadt Cheb kontrollierten und in den Landsteuerbüchern genannten Gebieten stammten.

Anschließend wird ausführlich auf die Frage, welche Delikte vom Egerer Gericht mit der Verhängung der Acht bestraft wurden bzw. in Zusammenhang mit welchen Delikten die Acht über die vorgeladenen nicht vor dem Gericht erschienenen Täter verhängt wurde eingegangen. Auf den einleitenden Teil, der sich mit den Möglichkeiten der Klassifizierung mittelalterlicher und frühneuzeitlicher Delikte befasst, knüpft eine allgemeinere Darstellung ihrer zeitgenössischen rechtlichen Regelung. Fokussiert werden hierbei die im Achtbuch genannten Delikte, namentlich Totschlag, Körperverletzung, Friedensbruch, Vermögensdelikte und verwandte Delikte, Meineid, Kombination mehrerer Delikte und nicht zuletzt auch das Problem des Nichterscheinens vor Gericht. Im Anschluss daran wurde eine aktualisierte statistische Auswertung durchgeführt, in der die Annahme bestätigt werden konnte, dass die Acht in den meisten (wenn nicht allen) Fällen nicht wegen der Straftat selbst, sondern eher wegen des Nichterscheinens zur Gerichtsverhandlung, überwiegend wegen eines Tötungsdelikts, verhängt wurde. Auf die Verhängung der Acht im Zusammenhang mit diesen Tötungsdelikten beziehen sich 434 der Einträge, dies stellt rund 85% aller im Achtbuch dokumentierten Ächtungen dar. Aufgrund von terminologischen Unklarheiten und der komplizierten Entwicklung der Unterscheidung zwischen Totschlag und Mord wird in dieser Arbeit überwiegend der allgemeinere Begriff Tötung verwendet. Nur etwa 6% der Einträge betreffen die über die Täter von Diebstählen, und etwa 2,5% über die Raubtäter verhängten Ächtungen. Ebenfalls betreffen etwa 2,5% der Einträge die Verhängung der Acht über zahlungsunfähige Schuldner. Lediglich in weniger als 2% der Einträge wurde die Acht wegen des Nichterscheinens des Angeklagten vor Gericht, ohne dass ein Grund genannt wurde, aus dem er vor Gericht geladen wurde, verhängt. Andere Gründe

bzw. Straftatbestände kommen in den Einträgen nur vereinzelt vor. Hierbei handelt es sich um Körperverletzung, Verleumdung, Brandstiftung und Eigentumsentzug. Insgesamt 7 Einträge basieren auf einer Kombination von mehreren, meist schweren Straftaten. In Bezug auf die Personen, über die die Acht verhängt wurde, ergeben sich ähnliche Ergebnisse. Über die 694 identifizierbaren Personen wurde in etwa 76% die Acht im Zusammenhang mit einer Tötung verhängt. Im Zusammenhang mit Raubüberfällen wurde die Acht über etwa 6% der Personen, bei Diebstahl über etwa 5%, wegen Schulden über 4% und bei Nichterscheinen vor Gericht über weniger als 4% der Betroffenen verhängt. In weiteren Fällen sind die Zahlen niedriger. Die Unterschiede – die insgesamt jedoch minimal ausfallen – sind darauf zurückzuführen, dass in einigen Fällen die Acht über mehrere Täter für dieselbe Straftat verhängt wurde. Im zeitlichen Verlauf verdeutlicht sich die allmählich ansteigende Dominanz der Verhängung der Acht über die Täter verschiedener Tötungsdelikte, die trotz ordentlicher Ladung nicht zum Termin der Gerichtsverhandlung erschienen sind. In den 1480er und 1490er Jahren endet die Vielfalt der zur Verhängung der Acht führenden Delikte. Nach 1428 wurde die Acht ausschließlich über Personen verhängt, die nicht fristgerecht zum Termin der Gerichtsverhandlung erschienen sind. Aber auch in der früheren Zeit kommt überwiegend die wegen Totschlag verhängte Acht zum Vorschein. Generell ist festzustellen, dass die Acht in der Form, wie sie in den Egerer Quellen überliefert ist, nicht den Charakter einer Strafe hatte, sondern ein Zwangsmittel darstellte, dessen Ziel es war, den Beklagten zu zwingen, vor Gericht zu erscheinen und sich entweder zu rechtfertigen, oder den durch seine Tat verursachten Schaden wiedergutzumachen und sich mit dem Kläger, den Behörden und der Allgemeinheit auszusöhnen.

Ein weiterer umfangreicher Teil der Arbeit befasst sich mit der Problematik der Umstände der verübten Straftaten und der im Achtbuch erwähnten Tatobjekte. Trotz der begrenzten Aussagekraft der Quelle wird schrittweise die Problematik des Tatortes behandelt. Der Tatort wird in den älteren Einträgen nur selten, meist im Zusammenhang mit Raubüberfällen, erwähnt. In einigen Fällen wurde als Tatort eine nicht näher ermittelte Reichsstraße angegeben. Ein kurzer Exkurs widmet sich dem rechtlichen Status der Reichsstraßen und der Herstellung der Sicherheit auf diesen Straßen. In

einem Teil dieses Exkurses wird auch näher auf den Verlauf der wichtigsten Fernstraßen im Egerland und ihre Sicherheit eingegangen. Um die Jahrhundertwende des 14./15. Jahrhunderts wird in den Einträgen zum ersten Mal erwähnt, ob die Tat in der Stadt Eger bzw. in dem Gebiet, in dem die Stadtsteuer erhoben wurde (*in der Losung*) oder außerhalb (*außerhalb der Losung*) verübt wurde. Dieser Steuerbezirk war mit dem städtischen Rechtsbezirk identisch und im Grunde von den leichten Befestigungen der Vorstädte umgrenzt. Zwischen 1381 und 1468 wurde etwa ein Drittel der Straftaten, bei denen der Tatort ermittelt werden konnte, auf diesem Gebiet verübt. Mehr als die Hälfte der Einträge enthält jedoch keine Angaben zum Tatort. Dies ist dem Umstand geschuldet, dass das Achtbuch nicht zur Erfassung von Straftaten und Tätern, sondern zur Erfassung der verhängten Ächtungen bestimmt war, und die näheren Angaben zur Straftat, die eigentlich am Anfang stand, nicht von Bedeutung waren. Informationen zum Tatort wurden erst nach 1474 zum regulären Bestandteil der Einträge. Zum damaligen Zeitpunkt wurden in mehr als 20% der Einträge die Straftaten in der Stadt Eger oder ihren Vororten lokalisiert. In weiteren Fällen wurden die Taten auf dem Lande begangen. In einer Reihe von Fällen fand die Tötung im Haus des Opfers statt, häufig kamen auch Kneipen und Gasthöfe als Tatorte vor. Nicht selten wird der Tatort jedoch nur als Ortsname, ohne nähere Angaben, angegeben, oder sogar nur ein Bereich zwischen zwei Ortschaften erwähnt. Im Vergleich mit anderen Quellen, insbesondere den Büchern, in denen die Erhebung der Landessteuer erfasst wurde, ist festzustellen, dass die örtliche Zuständigkeit des Gerichts (sofern man von einer solchen zu dieser Zeit sprechen kann), bis auf wenige Ausnahmen dem verwaltungsrechtlichen Zuständigkeitsbereich bzw. dem vom Egerer Stadtrat real kontrollierten Bereich, entsprach. Besondere Aufmerksamkeit wird auch den in den aufgearbeiteten Quellen nur selten erwähnten näheren Tatumständen und näheren zeitlichen Angaben gewidmet. Ausführliche Schilderungen des Tathergangs werden nur vereinzelt in jüngeren Einträgen, denen zufolge als häufigste Tötungsart Erstechen oder Erschießen vorkamen, erwähnt. Die Tatzeit wird in den Einträgen nicht angegeben. Eine Ausnahme bilden vereinzelte aus der zweiten Hälfte des 14. Jahrhunderts stammende Einträge, in denen die Nacht als Tatzeit angegeben wurde. Dies ist am ehesten darauf zurückzuführen, da dies als erschwerender Umstand galt.

Ausführlich behandelt wird das Tatobjekt, welches jedoch nur in einigen der älteren Einträge vorkommt. Der Text konzentriert sich auf die Identifizierung einiger der darin erwähnten Gegenstände und insbesondere auf die Analyse der dort erwähnten Währungen und Münzen. In den Einträgen aus der Zeit vor 1356 werden Beträge, wegen der über den insolventen Schuldner die Acht verhängt wurde genannt. In den Einträgen vor 1428 finden sich konkret bezifferte durch Diebstahl oder Raub verursachte Schadenshöhen.

Der letzte Teil dieses Kapitels befasst sich mit der Frage der Ablöse der Acht und der Aussöhnung zwischen dem klagenden Geschädigten und dem Beklagten, über den die Acht verhängt wurde. Unter Anwendung des Allgemeinwissens und auf Grundlage der insbesondere aus dem Egerland stammenden Materialien wird die Problematik der Reinigung durch einen Eid, der Aussöhnung, des Sühnevertrags, der Ablöse, des Aussöhnungsvertrages und Aufhebung der Acht durch Gnade dargestellt. Wenn z.B. ein Mörder die Aufhebung der Acht durch Sühne erwirken wollte und sich selbst nicht durch Reinigung von der Acht befreien konnte, war er verpflichtet, mit dem Kläger und dem Gericht, das der Streitbeilegung zustimmen musste, eine Urfehde abzuschließen. Er hatte vor dem Gericht einen Friedenseid (Urfehde) abzulegen. Bearbeitet wurden auch die religiösen Zusammenhänge des Vergebungsgeschehens, d. h. die verschiedenen Handlungen um den Zustand der Seele des Opfers im Jenseits zu verbessern. Ein kurzer Exkurs ist den damit verbundenen religiösen Wallfahrten insbesondere im Egerland und in den umgrenzenden Gebieten gewidmet. Eingegangen wurde auch auf die spezifische Problematik der Sühnekreuze. Dabei werden einige Vorstellungen zu den Zusammenhängen bestimmter Kreuze mit konkreten Einträgen im Buch zurechtgerückt. Beschrieben wird auch die Art und Weise, wie sich die Aufhebung der Acht unmittelbar im Achtbuch auswirkte. Es wurden Rasterungen und andere Modifikationen von Einträgen, deren Schwerpunkt häufig auf der Unkenntlichmachung der Namen der von der Acht Befreiten lag, gefunden.

Ergänzt wird die Problematik der weltlichen Acht durch zwei kurze Exkurse, die sich mit der spezifischen Frage der Rechtslage der Acht im Religiösen Recht befassen, mit deren Entwicklung, Form und Symbolik die Form der weltlichen Acht in vielfacher Weise einhergeht. Der erste Exkurs bearbeitet die Entwicklung

der Rechtslage der Acht in zwei Formen des kanonischen Rechts (Exkommunikation und Anathema) und des damit verbundenen Instituts des Interdikts, wobei auch Beispiele dessen Anwendung im Egerland genannt werden. Der zweite Exkurs ist aufgrund der alttestamentlichen Wurzeln dieses Instituts und angesichts der bedeutenden zum damaligen Zeitpunkt im Egerland lebenden jüdischen Gemeinde der Entwicklung der Ächtung im jüdischen Rechtssystem gewidmet.

Das zweite der beiden Bücher, die im Mittelpunkt dieser Publikation stehen, ist das Buch der Gebrechen, das 1379 vom Stadtrat angelegt wurde und auf 20 erhaltenen der ursprünglich 21 Folien eine Reihe von Einträgen bis 1404 enthält.³⁶²² Neben anderen Einträgen strafrechtlicher Art sind darin überwiegend die unter der Folter getätigten Aussagen von verhafteten Verbrechern und eine umfangreiche Übersicht der von den Landesverbrechern ausgestellten Urfehden und der für sie geleisteten Versicherungen enthalten. Der umfangreichste Teil fokussiert die inhaltliche Analyse des Buches, in Rahmen der die in den jeweiligen Einträgen festgehaltenen Informationen mit der damaligen Gesetzgebung zu diesem Thema konfrontiert und nicht selten in einen größeren historischen Kontext eingesetzt werden. Entsprechend der Einordnung der Einträge im Buch wird zunächst auf die Einträge zu den mit der Stadt Cheb näher verbundenen Taten eingegangen, danach folgen Einträge zu Taten von landesweiter oder größerer Tragweite und zum Schluss auch einige Überlegungen zur Entwicklungsgeschichte der Einträge und zur Charakteristik des eigentlichen Buches.

Bearbeitet wird unter anderem die Frage der Verbannung von Personen aus der Stadt (Stadtverbot), des Verlusts des Aufenthaltsrechts, der Zuweisung des Aufenthaltsortes und diesen Strafen zugrundeliegenden Delikte. Thematisiert werden auch die älteste in Cheb dokumentierte Hinrichtung, die Egerer Hinrichtungsstätten und Gefängnisse. Im Zusammenhang mit Gewalttaten wird die Problematik des insbesondere für Stichwaffen und kurze Seitenwaffen in der Stadt geltenden Waffenverbots und der entsprechenden Verstöße gegen das Waffenverbot dargestellt. Ein weiteres Augenmerk gilt den Landschädlingen, den Feinden der Stadt, und vor allem der

---

³⁶²² Staatliches Kreisarchiv Cheb, Bestand 1, Archiv der Stadt Eger, Buch Nr. 980, Das Buch der Gebrechen.

Frage der Fehde. Behandelt wird die Problematik ihrer Begründung, Ausübung und der friedlichen Beendigung durch Sühnevereinbarung und in Form der Urfehde im Hinblick auf die Gesetzgebung und Praxis. Herangezogen wurde die Analyse einer Reihe der in Cheb überlieferten Briefe, mit denen die Absage angekündigt wurde (Fehdebriefe, Absagebriefe), und anderer damit zusammenhängender Dokumente. Dabei wird unter anderem der Schluss gezogen, dass die Stadt ihre allmählich erworbenen strafrechtlichen Befugnisse und die formalen rechtlichen Grenzen der Fehde erfolgreich zu nutzen versuchte, um ihre Gegner zu kriminalisieren. Es ist nicht uninteressant, dass unter ihnen eher Personen aus umliegenden Regionen und nicht aus dem Egerland zu finden sind. Die Aufmerksamkeit wird auch auf die damit zusammenhängende Problematik der Wurzeln der Folterpraxis, ihrer rechtlichen Verankerung und ihrer Anwendung in der Praxis gerichtet. Die erste dokumentierte Anwendung der Folter in Eger erfolgte 1382, eingesetzt wurde die Folter gegen den regional bedeutenden Adligen Friedrich von Neuberg, dessen im Buch erhaltene Aussage eine wichtige Quelle für die Form der Fehde darstellt. Der nächste Abschnitt befasst sich mit den Tätern der im Buch festgehaltenen Taten, wobei der Schwerpunkt auf der Frage der Kampfgefolgschaften liegt, die gerade in diesen Einträgen weitestgehend beschrieben werden. Ebenso werden die Ausrüstung und Bewaffnung dieser Gefolgschaften anhand von Quellenangaben, allgemeinem Wissen sowie erhaltenen bzw. aufgefundenen zeitgenössischen Militaria in der umliegenden Region dargestellt. Behandelt wurden auch die Siedlungen und die Verstecke der Kampfgefolgschaften und ihrer Anhänger, von denen sie auf verschiedene Weise unterstützt wurden. Ein weiteres Thema, das angesichts des Inhalts der Einträge eher kurz behandelt wird, sind die im Buch festgehaltenen Tatumstände und Tatobjekte, wobei auf die Problematik des Tatorts, der Tatzeit und des Tatobjektes nacheinander eingegangen wird. Die Einträge im Buch konzentrierten sich vielmehr auf die der Stadt schadenden Personen und ihre nähere Personenbeschreibung, wobei die von ihnen verübten Tathandlungen eher spärlich festgehalten sind. Aufgrund des Charakters der Taten können nur sperrige Informationen über den Tatort und die konkrete Ortschaft oder lediglich allgemeine Angaben zu des Reiches Straße, oder sogar nur der Hinweis, dass die Täter ihre Taten im Lande, d. h. im Egerland verüben,

entnommen werden. Auch das Tatobjekt wird im Buch nur selten erwähnt. Dennoch schienen sich die Täter besonders für Pferde und Rinder interessiert zu haben. Trotzdem wurden auch die von ihnen bei den Opfern aufgefundenen Gegenstände mitgenommen. Die häufig fehlenden Angaben zum Tatort, Tatobjekt und der Höhe des verursachten Schadens sind im Vergleich zu anderen ähnlichen Büchern überraschend und deuten darauf hin, dass das Ziel der meisten Einträge eher die bereits erwähnte Erfassung stadtförderlicher Personen war.

Den Abschluss der Arbeit bildet ein kurzes sich auf den inhaltlichen Vergleich der zeitlich zusammenhängenden im Achtbuch und dem Buch der Gebrechen enthaltenen Angaben fokussiertes Kapitel. Es stellt gewissermaßen eine abschließende Zusammenfassung der erzielten Ergebnisse dar. Die Einträge in beide Bücher erfolgten im Zusammenhang mit der Ahndung von kriminellen Taten, der Charakter der Einträge ist jedoch unterschiedlich. Die Einträge im Achtbuch stellten den Höhepunkt eines Zivilverfahrens oder eines strafrechtlichen Anklageverfahrens nach dem Akkusationsprinzip dar. Sie erfolgten in der Regel auf der Grundlage einer erfolgreichen Privatklage, bei der die Acht über einen ordnungsgemäß vorgeladenen beklagten vor Gericht nicht erschienenen Täter verhängt wurde. Die meisten Einträge im Buch der Gebrechen erfolgten hingegen in einer bestimmten Phase des inquisitorischen von den städtischen Behörden von Amts wegen gegen die Täter geführten Strafverfahrens. Trotz der Annahme möglicher personeller und sachlicher Übereinstimmungen konnten nur wenige in beiden Büchern genannte Täter ermittelt werden, wobei lediglich in einem Fall eine wahrscheinliche Übereinstimmung der Tat identifiziert werden konnte. In Bezug auf die erfassten Straftaten ist festzustellen, dass im Achtbuch Tötungsdelikte dominieren und im Buch der Gebrechen zum damaligen Zeitpunkt verschiedene – zumeist Eigentumsdelikte – festgehalten sind.

Trotz oder gerade wegen der Unterschiede in den Einträgen ermöglichen uns die beiden in dieser Arbeit behandelten Bücher in Verbindung mit anderen Quellen die Entwicklung der Kriminalität im Egerland der damaligen Zeit, sowie die Entwicklung der prozessualen Verfahrensabläufe und der Rechtsbefugnisse der Egerer Behörden zumindest teilweise zu verstehen. Eindeutig erkennbar ist die allmähliche Dominanz der Stadt Eger und ihrer

Verwaltungsbehörden zum Nachteil der älteren ursprünglich von den Egerer Ministerialen errichteten und im Zuge des böhmischen Pfandes schrittweise modifizierten Landesstrukturen. Der Schwerpunkt der Arbeit liegt – trotz einiger Überschneidungen – vor allem in der mittelalterlichen Zeit, konkret im 14. bis 16. Jahrhundert. Fokussiert werden hauptsächlich die Problematik eines der strafrechtlichen Institute – der Acht – und die restorativen Elemente der zeitgenössischen Strafjustiz in verschiedenen Formen der Aussöhnung. Auch die Bearbeitung der weiteren behandelten Institute – Fehde, Ausweisung oder Aufenthaltsverbot – konzentriert sich auf die Frage der Lösung zeitgenössischer Konflikte. Diese Problematik wurde somit zu einer Art Leitmotiv der gesamten Arbeit.

9 Summary: Banned and reconciled. Few chapters from the history of criminal law in Cheb region

Presented book it is the result of author's long-term research focused on the Cheb region (*Egerland*, Chebsko) and follows on from author's previous works related to medieval criminal law, the hight justice (*ius gladii*), in particular, and the issue of ensuring security, which he uses, while further developing, refining, and fundamentally supplementing them in many respects.

This book concentrates on understanding criminal law and criminality in the Middle Ages in the area of the city of Cheb (*Eger*) and Cheb region, in the extent made possible based on preserved sources. As such sources tend to be fragmentary, this work does not try to provide complex overview. As suggested by its subtitle, it rather presents few selected chapters of a wide topic.

Just as Mr. Jindřich Psutka did recently in his monograph, even here it must be stated that the scope of the theme presented in this publication makes comprehensive and complete summary impossible. Therefore, it is appropriate to provide a short summary of themes included in the book.³⁶²³

The introductory part concentrates on the issue of the development of hight justice jurisdiction, with special focus on the Cheb municipal court and the development of its powers in interaction with the development of the position of the regional court and regional governor. After summarizing the current state of legal historical research concerning Cheb and Cheb region, of the local judiciary

---

³⁶²³ J. Psutka, *Péče o jmění nezletilého dítěte* [Care of a property of a minor child]. Praha 2021, p. 459.

and criminality in particular, Cheb municipal law, the issues of its legal area and its integration into the wider circle of Nuremberg law are briefly presented. Subsequently, it provides more details regarding the development of the high justice jurisdiction in the Cheb region and its gradual domination by the city of Cheb and its court in the context of the complex creation of the Cheb region, and changes in the power structure of the area in connection with the status of Cheb region as an imperial pledge in the hands of the Czech monarchs. In this context, the book also lists immunities of individual church institutions operating in Cheb and Cheb region and their subjects, of the Cistercian monastery in Waldsassen in particular. Attention is also paid to specific status of certain population groups, among whom were liegemen, vassals, and subjects of the Cheb castle and the imperial forests personnel. Within the side theme dedicated to people of the Jewish community of Cheb, their status within the Holy Roman Empire is also discussed in more detail, as this general legal regulation also applied to Cheb. The book also presents the issue of territorial jurisdiction of the Cheb court and its development in the context of ever smaller territory of Cheb region. So called "Six Offices" (*Sechsamterland*) held by Hohenzollern family, Aš and Aš region, property territorial units of the Waldsassen monastery (*Stiftland*, Lubský Újezd (*Schönbacher Ländchen*), and Frais managed together with the city of Cheb) are mentioned in particular, as well as the Hohenstein provostry and smaller territorial enclaves owned by church institutions based in Cheb or by the city of Cheb, including its subject town of Marktrechwitz.

The core of this book is a legal-historical analysis of the contents of two preserved Municipal books (*liber civitatis*) closely connected with the enforcement of criminal law in the Middle Ages, also using many other preserved sources and related literature. The Archive of municipality Cheb, which is stored as fund No. 1 in the State District Archive Cheb, was used as the main source.

The first of two above mentioned books is so called the Book of Bans (*Achtbuch*) preserved in two incomplete volumes containing mainly brief records on imposition of the ban (*Acht*) from the period of approximately years 1310 till 1668. The older volume includes 42 folios with records until the year 1390, the younger one 44 of original 58 folios with records from the period from 1391 till 1668 and with

attachment from the year 1670.³⁶²⁴ Rather big part of older records in particular is strongly damaged, making the reading complicated if not even impossible. However, thanks to careful work with the original book, it was possible to read more records or their parts offered by the older editions of the same book by Karl Siegl. For the purposes of statistics elaborated and conclusions made based on them, also cases where only fractions of records were read were significant, or cases where, due to the state of the record, it was impossible to read parts of it, but it was possible to determine, for example, the number of offenders or the act for which they were banned, or even situations where it was possible to read at least the place where the perpetrators came from or where they lived.

The opening part of the chapter dedicated to above book, the general presentation of the institute of “bans” is provided, types of bans used in medieval Holy Empire, in particular. However, it also provides summary of historical, religious, and mythical roots of this institute, which has accompanied humanity in various forms practically since its beginnings, including reflections on connections with vampiric superstitions. The meaning and use of books of bans is also outlined. Other part is dedicated to legal and material consequences of ban for the person to whom it was imposed, both in general ways, as well as specifically based on preserved documents from Cheb region and its wider neighborhood. The issue of legal death is emphasized, including the social and property impact of the ban on the banned person and his/her close persons, on his/her family in particular. Subsequently, a short summary of the proceedings leading to ban imposition is provided. Due to the limited evidentiary value of the archival materials preserved in Cheb, here, as well as in other places of the book, the analogy with Nuremberg law, to which the Cheb law pertained, is widely used. Therefore, in addition to the attempt to reconstruct the process used in Cheb, the procedure regulations based on Nuremberg municipal and land law are also summarized.

Furthermore, the book analyses, based on the preserved sources, the question of who acted as the plaintiff in connection with the imposition of the ban in Cheb region, the issue of the relationship

---

³⁶²⁴ State District Archive Cheb, fund no. 1, Archive of municipality Cheb, books Inv. No. 977, Achtbuch I, and Inv. No 978, Achtbuch II.

with victims, and who was sued, and therefore affected by the ban imposed. In this context, issues of kinship relationships or status of women or Jews or guardians are addressed, as well as certain broader relationships – for example, between employers and employees, between masters and servants, or between rulers and subjects. Based on several cases where it was possible to establish the mutual relationship between plaintiffs and victims, it can be stated that in only about 12% of the 564 cases analyzed, the victim himself/herself acted as the plaintiff. In 77% of cases, the plaintiffs were relatives of the victim, whereas the most common case – about one third – being victim's brothers. Other relatives – fathers, brothers-in-law and others – acted as plaintiffs in a significantly lower number of cases. Most plaintiffs were men, but many records also document the active legal status of women, who sometimes appear alone, sometimes alongside their male relatives. In 4% of cases, the lawsuit was filed by the employer or master of the killed victim, and in the same extent, by official persons acting as plaintiffs, but usually also in cases of homicide of their servants or employees. Amongst them we can name, in particular, the sheriff (*Landhauptmann*), the magistrate, and representatives of the city municipality, headed by the burgomaster. The cases usually regarded imposing a ban on perpetrator of several serious crimes. As for the banned persons, in most cases they were men, only 1% were women. Moreover, they are recorded as perpetrators and plaintiffs in older records (up to the end of the 15th century) only. In two cases we also find them as perpetrators of homicide. There are also several Jews among the plaintiffs in the 14th century, mostly in connection with credit transactions. Nonetheless the plaintiffs were supposed to appear in person in the proceedings, in several cases their relatives or guardians appear alongside or instead of the person having active legitimacy. The defendants were usually the direct perpetrators of acts in question. In some cases however, we also find their accomplices or helpers alongside perpetrators themselves. Based on the analysis and geographical evaluation of the established place of origin or usual residence of persons on whom the ban was imposed, it was found that in the absolute majority of cases they came from the area under the control of the municipality authorities, i.e. from the area covered by books of land tax collected by the city of Cheb.

Based on the previously achieved results, the question of which offenses were prosecuted by the Cheb court with a ban, or in connection with which crimes the ban was imposed on summoned offenders who failed to appear in court, is then addressed in detail. After the introductory part analyzing possibilities of classification of medieval and early modern period offenses, a more general presentation of their contemporary legal regulation follows. The book concentrates on offenses mentioned in the Book of Bans, namely homicide, acts against health, breach of peace, acts against property and related acts, perjury, combination of several different offenses, and last but not least, failure to appear in court. Subsequently, the book provides also updated statistical evaluation confirming the assumption that in most cases (if not all of them), the ban was imposed not for the offense itself, but rather for failure to appear in court, mostly in proceedings regarding homicide. Imposition of ban in connection with this offense results from 434 records of bans, representing almost 85% of all bans recorded by the book. Due to terminological ambiguities and due to the complicated development of the distinction between manslaughter and murder, the more general term homicide is mainly used. Only approx. 6% of records regards bans imposed on perpetrators of theft and approx. 2.5% on perpetrators of robbery. Another approx. 2.5% of records regard bans imposed on insolvent debtors. In only less than 2% of records, the ban was imposed expressly for the defendant's failure to appear in court, without stating the reason for which he/she was summoned. Other reasons or criminal offenses only appear in few single records. These include bodily injury, defamation, arson, and confiscation of property. In total, 7 records include combination of several acts, mostly serious ones. When we have a look on banned persons, we find similar results. Of 694 identifiable persons, the ban was imposed due to homicide in approx. 76% of cases. In connection with robbery the ban was imposed on approx. 6% or persons, due to theft on approx. 5%, due to debts on 4%, and for failure to appear in court less than 4% of persons. Other cases show lower numbers. Certain differences – minimal in aggregate – are caused by the fact that based on some records, the ban was imposed to several perpetrators of the same offense at the same time. While considering the time line, we can see clear signs of gradually increasing dominance of application of ban to punish perpetrators of

various types of homicide who failed to appear in court proceedings for which they were properly summoned. The greater variety of acts on whose perpetrators the ban was imposed ends in the 1480s and 1490s. After the 1428, the ban was imposed exclusively on homicide perpetrators who did not appear in court proceedings on the established date. However, also in the previous period bans imposed on persons who committed homicide prevail. In general, it can also be stated that the ban in form recorded by the Cheb sources did not represent punishment, but a coercive institute, the aim of which was to force the accused perpetrator to appear in court either to prove innocent, or to compensate for the damage caused by his/her act, and to reconcile with the plaintiff, authorities, and, broadly speaking, the entire society.

Another extensive part of the book focuses on the question of the circumstances of crimes committed and objects of crimes as recorded in the Book of Bans. Despite rather limited evidentiary value of the source, the issue of the crime scene is analyzed step by step. In older records, the crime scenes are noted only in exceptional cases, most often in connection with robbery. In some cases the place of the crime scene was unspecified imperial road (*des reiches Strasse*). A short excursion is then dedicated to the issue of legal status of these roads and ensuring safety on them. Part of it is also the description of tracks of the main long-distance routes through Cheb region and provision of their security. At the turn of the 14th and 15th centuries, records began to indicate whether the crime took place in the city of Cheb, or in the area from which the municipal tax was collected (*in der losung*) or outside it (*aussehalb der lusunge*). This tax district corresponded to the municipal law district and was basically defined by the light fortifications of the suburbs. Between 1381 and 1468, approximately one-third of acts with identifiable place were committed in this area. However, more than a half of records does not speak about the place at all. This is due to the fact that the Book of Bans was not established for the registration of crimes and their perpetrators, but for the registration of bans as such and more detailed information about the act itself representing the very beginning of the whole case, was not important. Information on crime scene becomes regular part of the records as late as after the 1474. In this period, the criminal offenses can be located in the city of Cheb or its suburbs in the case of more

than 20% of records. In other cases, the crime was committed in the countryside. In many cases, the homicide occurred in victims residence, common places also included pubs and inns. However, in many cases the place of act is only marked by the name of the village without any more details, or merely an area between villages is noted. When compared with other sources, especially books recording collection of land tax, it can be stated that as far as local jurisdiction is concerned (if we can talk about it at that time), with only rare exceptions, the judicial jurisdiction corresponded to the jurisdiction of the administration, i.e. the area that was under real control of the Cheb city council. Attention is also paid to more detailed circumstances of acts and to more precise establishment of time when the act occurred so rarely mentioned in processed sources. More details on the course of the crime is provided only by several of the youngest records, according to which the most common way of homicide was stabbing or shooting. Records do not mention the time of acts. The only exception represents several records from the second half of the 14th century, that note that the act happened in the night. The reason was probably the fact that it was an aggravating circumstance. The object of the crime is presented in detail, but only some older records capture it. The text focuses on identification of some of the subjects mentioned therein, and especially on the analysis of the mentioned currencies and coins. Records dating back to period before the 1356 list the sums for which a ban was imposed on an insolvent debtor. In records before the 1428 than we can find calculated damages caused by theft or robbery.

The last part of this chapter is dedicated to the issue of removing the ban and reconciliation between the injured plaintiff and the defendant, i.e. the perpetrator affected by the ban. Using both general knowledge and materials of Cheb origin in particular, the issues of proof of innocence by oath, reconciliation, reconciliation agreement, compensation, contractual security of reconciliation, and removal of the ban through grace are presented. For example, a banned murderer, if he/she wanted to achieve the removal of the ban and if he/she could not prove innocent, he/she was obliged to reconcile not only with the plaintiff, but also with the court, which had confirm the reconciliation. At the same time, he/she had to swear an oath of peace (*Urfehde*) before the court. Part of the text

is also dedicated to religious contexts associated with reconciliation, i.e. to various actions aimed at improving the position of the victim's soul in the afterlife. A short excursion regards to related religious pilgrimages in Cheb region and wider region. Beside it, is also the issue of conciliation crosses is mentioned. This leads to revision of certain previous ideas about the connection of some crosses with specific records in the book. This part also describes the method of the registration of the removal of the ban into the Book of Bans. Striking out of some records or parts of it was established, with particular attention dedicated to cancellation of names of people having the ban removed in the way they become illegible.

The issue of secular ban is then complemented by two brief excursions focused on the specific issue of the legal regulation of bans in religious law, including its development, form, and symbolism, whereas the form of secular ban is connected therewith in many ways. The first excursus discusses the development of legal regulation of two types of religious ban based on canon law (excommunication and anathema) and the related institute of interdict, while providing examples of their application in Cheb region. The second excursus is dedicated to the development of individual types of bans according to Jewish law, due to the institute's Old Testament roots and the significant Jewish community living in Cheb in the period in question.

The other book being subject to this book is the Book of Crimes (*Das Buch der Gebrechen*) founded by the city council in the 1379 and containing series of records up to the 1404 on 20 preserved folios of original 21 in total.³⁶²⁵ In addition to other records of a criminal nature, it mainly contains statements of detained criminals made under torture and comprehensive overview of waivers (*Urfehde*) issued by land wreckers and guarantees provided on their behalf. The biggest part focuses on the analysis of the book's content, within the framework of which the information recorded in its entries is compared with the contemporary legal regulation of respective issue and often placed in a wider historical framework. In line with the arrangement of records in the book itself, attention is paid first to records about deeds more closely connected with

---

³⁶²⁵ State District Archive Cheb, fund no. 1, Archive of municipality Cheb, book Inv. No. 980, *Das Buch der Gebrechen*.

the city of Cheb, then to records regarding deeds of nationwide or wider reach, and finally to reflections on the origin of the records and the very nature of the book.

Amongst other things, the issue of expulsion of persons from the city, residence bans, residence orders, and types of offenses for which these punishments were imposed are discussed. Information on the oldest execution documented in Cheb, Cheb execution grounds and prisons are also included in this part. In connection with violent acts, the issue of bans on carrying weapons in the city, which included mainly stabbing and rather shorter sidearms, and their violations are presented. Attention is also focused to land wreckers, enemies of the city and especially to the issue of feud (*Fehde*). The issue of its commencement, course, and termination by amicable means or in the form of waivers (*Urfehde*) is addressed from the point of view of legal regulation and practice. The analysis of series of letters preserved in Cheb, by which the answer was announced (*Fehdebriefe*, *Absagebriefe*), and other documents related to them was also used. Among other things, the author comes to the conclusion that the city successfully tried to use its gradually acquired criminal law powers and formal legal limits of responsibility to criminalize its opponents. It is not without interest that amongst them we can find people from the wider region rather than from Cheb region itself. Attention is also drawn to the many related issues of the early days of torture, its legal enactment, and application in practice. Its first documented use in Cheb occurred in the 1382 against the regionally important nobleman Friedrich of Neuberg, whose testimony preserved in the book is an important source for the form of feud. The next part focuses on perpetrators of acts recorded in the book, while emphasizing the issue of combat groups, which are mapped to a large extent by these records. On the basis of source references, general knowledge, as well as in the wider assets of preserved or found contemporary militaria, the equipment and armament available to these groups is also presented. Attention is also paid to the residences and hideouts of combat parties and those who helped them in various ways. Another issue analyzed, rather briefly due to the content of the records, is the circumstances and objects of the acts that were recorded in the book, whereas the issues of the place, time, and object of the act are described step by step. At the same time, records in the book

focused more on recording of persons harmful to interests the city, however they provide descriptions of their acts rather exceptionally. Due to the nature of the acts, we only learn brief information about their location in a specific village or generally on an imperial road, or even only about the fact that the perpetrators carried out their activities in the country, i.e. in Cheb region. Even the object of the crime is rarely mentioned in the book. Nevertheless, it seems that the perpetrators were particularly interested in horses and cattle. However, they did not mind taking possession of any other things they found with their victims. The frequent absence of exact localization and determination of the object of the acts as well as the quantification of the damage caused is surprising in comparison with other similar books and this fact indicates that the aim of most of the records was rather the aforementioned recording persons hostile to the city.

The work is concluded with a brief chapter that focuses on the content comparison of time-related data from the Book of Bans and the Book of Crimes. To some extent, it represents the final summary of the knowledge gained. Records of both books were maintained in connection with the prosecution of criminal activity, however, the nature of records is different. The records in the Book of Bans represented the climax of civil or accusatory criminal proceedings. It was usually made based on successful private suit, where the ban was imposed on a duly summoned criminal defendant who failed to appear for trial. Most of the entries in the Book of Crimes, on the other hand, were recorded at a certain stage of the investigatory criminal proceedings conducted by the municipal authorities against the perpetrators of crimes out of official duty. Despite the assumption of possible matches in terms of persons and facts, it was possible to find only a few perpetrators recorded in both books, while just potential match of the crime was identified in only one case. In terms of recorded crimes, the Book of Bans in the period in question is dominated by homicide, while the Book of Crimes records various – but mostly property – crimes.

Despite the differences in the records, or rather because of them, the two books analyzed in this book, together with other sources, allow us to at least partially learn about the development of crime in the respective period in Cheb region, as well as about the development of procedural arrangements and the jurisdictional

powers of Cheb authorities. At the same time, the gradual dominance of the city of Cheb and its administrative bodies is clearly visible at the expense of older land structures originally built by Cheb ministerialis and gradually modified in the course of the Czech pledge. Nevertheless, the focal point of the book – despite some overlaps – lies mainly in the Middle Ages, specifically the 14th to 16th centuries. It mainly focuses on the issue of one of the criminal law institutes – the ban – and on the restorative elements of contemporary criminal justice in the form of various variants of reconciliation. The analysis of other discussed institutes – feud (*Fehde*), expulsion, or ban on residence – also focuses on the issue of resolving contemporary conflicts. This issue thus became a sort of leitmotif of the entire work.